

12

CĂRȚI
DESPRE
LUMEA
ÎN CARE
TRĂIM

Allan Bloom (14 septembrie 1930, Indianapolis – 7 octombrie 1992, Chicago) a studiat la University of Chicago, unde și-a pregătit teza de doctorat în cadrul celebrului Committee on Social Thought, sub îndrumarea lui Leo Strauss. A mai studiat la Paris și Heidelberg. A predat la University of Chicago („la seral“), Yale, Cornell și University of Toronto, cunoscând consacrarea ca profesor al programului interdisciplinar în care se formase și devenind, în continuarea tradiției straussiene, mentorul mai multor promoții de clasiști și filozofi politici. Unii dintre discipolii lui Strauss și Bloom au devenit figuri centrale ale vieții publice americane, de la filozofie la publicistica de opinie și la cariera politică, fiind astăzi cunoscuți sub eticheta colectivă de *neocons*. Esența acestei prodigioase activități de *spiritus rector* se regăsește în cea mai renumită operă a lui Bloom, *The Closing of the American Mind* (1987), adevărat manifest al unei critici conservatoare a universității și societății americane. Cartea a fost un imens succes de librărie, generând controverse care continuă și azi. Alte opere: *Shakespeare's Politics* (1981, cu Harry V. Jaffa); *Giants and Dwarfs: Essays, 1960–1990* (1990); *Love & Friendship* (1993); a tradus și comentat, între altele, *Republica* lui Platon și *Emil* al lui Rousseau.

ALLAN BLOOM

CRIZA SPIRITULUI AMERICAN

Cum universitățile au trădat democrația
și au sărăcit sufletele studenților

Traducere din engleză și note de
Mona Antohi

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Această ediție reproduce părțile I și a III-a
din ediția apărută la Editura Humanitas în 2006.

Redactor: Dragoș Dodu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Real

Allan Bloom
The Closing of the American Mind
Copyright © 1987 by Allan Bloom
All rights reserved
Originally published by Simon & Schuster, Inc.

© HUMANITAS, 2006, 2017, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Bloom, Allan
Criza spiritului american: cum universitățile au trădat democrația și au sărăcit
sufletele studenților /Allan Bloom; trad. din engleză și note de Mona Antohi. –
Ed. rev. – București: Humanitas, 2017
ISBN 978-973-50-5861-6
I. Antohi, Mona (trad.)
37

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021/311 23 30

CUPRINS

<i>Prefață</i>	9
<i>Introducere: Virtutea noastră</i>	17

Partea întâi Studentii

Tabula rasa	45
Cărțile	66
Muzica	75
Relațiile	94
Egocentrismul	94
Egalitatea	102
Rasa	106
Sexul	114
Separarea	131
Divorțul	144
Dragostea	149
Erosul	164

Partea a doua Universitatea

De la <i>Apărarea</i> lui Socrate la <i>Rektoratsrede</i> a lui Heidegger	175
Tocqueville despre viața intelectuală democratică	178
Relația dintre gândire și societatea civilă	193
Experiența filozofică	209

6 CUPRINS

Transformarea Epocii Luminilor	231
Îndoielile lui Swift	244
Radicalizarea lui Rousseau și universitatea germană	250
Anii '60	271
Studentul și universitatea	303
Educația liberală	303
Descompunerea universității	318
Disciplinele	330
Concluzie	364

Studentilor mei

PREFAȚĂ

Acest eseu – o meditație asupra stării sufletelor noastre, îndeosebi ale tinerilor, și asupra educației lor – este scris din perspectiva unui profesor. O asemenea perspectivă, deși are serioase limitări și e însoțită de tentații periculoase, este una privilegiată. Profesorul, mai ales profesorul dedicat educației liberale, trebuie să încerce în mod constant să privească spre țelul desăvârșirii umane, apoi să se întoarcă la naturile studenților săi, aici și acum, străduindu-se să o înțeleagă pe cea dintâi și să evalueze capacitatea celor din urmă de a se apropia de ea. Atenția acordată tinerilor, cunoașterea lucrurilor de care sunt flămânzi și pe care le pot digera reprezintă esența acestui meșteșug. Trebuie să pândim și să stârnim această foame. Fiindcă nu există vreo educație reală care să nu răspundă unei nevoi resimțite; orice altceva care e dobândit e paradă goală. Ce este fiecare generație poate fi cel mai bine descoperit în relația sa cu preocupările permanente ale omenirii. Aceasta, la rândul său, poate fi cel mai bine descoperită în gusturile, distracțiile și mai cu seamă furiile fiecărei generații (fapt mai presus de toate adevărat într-o perioadă care se laudă cu calma conștiință de sine). Deosebit de revelatori sunt diverșii impostori care se ocupă cu atragerea tinerilor. Acești colportori culturali au cele mai puternice motive pentru a descoperi dorințele tinerilor – așa că sunt niște ghizi utili în labirinturile spiritului timpurilor.

Punctul de vedere al profesorului nu este arbitrar. El nu depinde pur și simplu de ce cred studenții că vor sau de ceea ce se întâmplă să se afle în acest loc sau timp, nici nu-i este impus de cerințele unei anumite societăți sau de capriciile pieței. Cu toate că s-au făcut mari eforturi pentru a se demonstra că profesorul este întotdeauna agentul unor asemenea forțe, el e în fond, vrând-nevrând, călăuzit de conștiința – sau ghicirea – faptului că există o natură umană și că misiunea lui e să-i sprijine realizarea. El nu ajunge la această concluzie prin abstractizări sau un raționament complicat. O vede în ochii studenților săi. Acei studenți sunt doar un potențial, dar potențialul trimite dincolo de sine; și aceasta e sursa speranței, aproape mereu dezamăgită, permanent reînviată, că omul nu e doar o ființă întâmplătoare, înlănțuită și modelată de peștera în care a văzut lumina zilei. Moșitul – adică aducerea pe lume a unor copii reali, a căror cauză nu e moașa, ci natura – descrie actul predării mai adecvat decât cuvântul socializare. Nașterea unui copil robust, independent de moașă, este adevărata bucurie a profesorului, o plăcere mult mai eficientă în motivarea lui decât orice altă datorie morală dezinteresată, experiența sa primară a unei contemplări mult mai satisfăcătoare decât orice acțiune. Nici un profesor adevărat nu se poate îndoii că sarcina lui constă în a-și sprijini elevul să-și împlinească natura umană împotriva tuturor forțelor deformante ale convenției și prejudecății. Viziunea a ceea ce este acea natură poate fi neclară, profesorul poate fi mai mult sau mai puțin limitat, dar activitatea lui e solicitată de ceva dincolo de el, care-i oferă în același timp un standard în judecarea capacității și realizărilor studenților săi. Mai mult, nu există vreun profesor real care în practică să nu creadă în existența sufletului, sau într-o magie care acționează asupra lui prin mijlocirea vorbirii. Sufletul – așa trebuie să creadă profesorul – s-ar putea să pretindă, la înce-

putul educației, răsplăți și pedepse extrinseci care să-i motiveze activitatea; dar până la urmă activitatea respectivă este propria sa răsplată și e autosuficientă.

Acestea sunt motivele care ne ajută să explicăm perversitatea unui adult care preferă compania tinerilor celei a adulților. El preferă promițătorul „ar putea fi” deficientului „este”. Un asemenea adult e supus multor tentații – îndeosebi vanitatea și dorința de a face propagandă mai degrabă decât a preda –, și însăși această activitate aduce cu sine pericolul de a prefera să predai în loc să cunoști, de a te adapta la ceea ce studenții pot sau vor să învețe, de a te cunoaște doar prin propriii studenți.

Astfel, predatul poate fi o amenințare pentru filozofie, fiindcă filozofarea reprezintă o căutare solitară, și cel care o urmărește nu trebuie să aibă în vedere un public. Dar e prea mult să ceri ca profesorii să fie filozofi, și un oarecare atașament față de propriul public e aproape inevitabil. Iar dacă știi să i te împotrivești, viciul însuși se poate transforma într-un soi de virtute, încurajând filozofarea. Fascinația față de propriii studenți duce la o conștientizare a diverselor tipuri de suflet și a înzestrării lor variate pentru adevăr și eroare, precum și pentru învățare. O asemenea experiență constituie o condiție a investigării întrebării absolute, „Ce e omul?”, în raport cu cele mai înalte aspirații ale sale, în opoziție cu nevoile sale cele mai joase și de rând.

O educație liberală înseamnă tocmai a-i ajuta pe studenți să-și pună singuri această întrebare, să devină conștienți că răspunsul nu e nici evident, nici pur și simplu indisponibil, și că nu există o viață serioasă în care această problemă să nu fie o preocupare continuă. În ciuda tuturor eforturilor de a o perverti (dintre care câteva vor fi discutate în această carte), întrebarea pe care și-o pune orice tânăr, „Cine sunt?”, puternicul imbold de a urma îndemnul delfic „Cunoaște-te

pe tine însuși“, înnăscut în fiecare dintre noi, înseamnă în primul rând „Ce e omul?“ Și, în absența noastră cronică de certitudine, asta înseamnă cunoașterea răspunsurilor alternative și meditația asupra lor. Educația liberală oferă acces la aceste alternative, dintre care multe sunt contrare firii sau vremurilor noastre. Persoana educată liberal este una capabilă să reziste răspunsurilor facile și preferate, nu pentru că ar fi încăpățânată, ci pentru că știe altele demne de luat în considerare. Cu toate că ar fi o nebunie să credem că învățătura din cărți reprezintă ansamblul educației, întotdeauna e necesară, mai cu seamă în epocile caracterizate printr-o sărăcie a exemplelor vii de posibile tipuri umane superioare. Iar învățătura din cărți e cam tot ce poate da un profesor – administrată cum se cuvine într-o atmosferă în care relația ei cu viața e plauzibilă. Studenții săi se vor confrunta cu viața. Tot ce poate spera e ca lucrurile transmise de el să-și pună amprenta asupra vieții. Majoritatea studenților vor fi mulțumiți cu ceea ce prezentul nostru consideră drept relevant; alții vor manifesta un entuziasm care descrește atunci când familia și ambiția le oferă alte obiecte de interes; un număr mic dintre ei își vor petrece viața într-un efort de a fi autonomi. Pentru aceștia din urmă, mai ales, există educația liberală. Ei devin modelele pentru întrebuințarea celor mai nobile facultăți umane și, în consecință, binefăcătorii noștri, ai tuturor, mai mult pentru ceea ce sunt decât pentru ceea ce fac. Fără prezența lor (și, ar trebui adăugat, fără respectabilitatea lor), nici o societate – indiferent cât de bogată sau confortabilă, indiferent cât de competentă tehnic sau plină de sentimente tandre – nu poate fi numită civilizată.

Din punctul de vedere al profesorului, astfel înțeles, i-am privit și ascultat pe studenți, cu cel mai viu interes, vreme de mai bine de treizeci de ani. Pasiunile, curiozitățile, năzuințele și mai ales experiența anterioară pe care ei le aduc în

educația lor universitară s-au schimbat; și odată cu aceasta s-a schimbat și sarcina de a-i educa. În cartea de față încerc să contribui la înțelegerea acestei generații. Nu sunt moralizator; nu vreau să fiu nici Ieremia, nici Pollyanna*. Mai mult decât orice, cartea mea trebuie să fie privită drept o relatare de pe front. Cititorul poate judeca el însuși gravitatea situației în care ne găsim. Fiecare vârstă își are problemele ei, și nu pretind că lucrurile erau minunate în trecut. Descriu situația noastră prezentă și nu intenționez să folosesc vreo comparație cu trecutul pentru a ne felicita sau blama, ci doar pentru a clarifica ce contează pentru noi și ce e special în situația noastră.

Un cuvânt despre „eșantionul” meu din acest studiu. El constă în mii de studenți cu o inteligență relativ superioară, liberi, din punct de vedere material și spiritual, să facă aproape tot ce vor în cei câțiva ani de facultate pe care-i au la dispoziție – pe scurt, genul de tineri care populează cele mai bune douăzeci sau treizeci de universități ale noastre. Există și alte tipuri de studenți, pe care circumstanțe de un fel sau altul îi împiedică să aibă libertatea de a urma o educație liberală. Ei își au propriile nevoi și s-ar putea să fie niște personaje foarte diferite de cele pe care le descriu aici. Eșantionul meu, în ciuda limitelor sale, are avantajul de a se concentra asupra celor susceptibili să profite de o educație liberală și să aibă efectul moral și intelectual cel mai însemnat asupra națiunii. Se spune uneori că acești tineri privilegiați nu au atâtea nevoie de atenția și resursele noastre, că au deja suficient.

* Celebru personaj al cărții pentru copii cu același nume, scrisă în 1913 de Eleanor Hodgman Porter. Pollyanna, orfana care vine în Beldingsville să trăiască împreună cu severa ei mătușă, îi contaminează cu optimismul și dragostea ei de viață până și pe cei mai nefericiți membri ai comunității – melancolici, singuratici, bolnavi. (*N.t.*)

Dar ei, mai presus de orice, au cea mai mare nevoie de educație, în măsura în care cele mai mari talente sunt cel mai greu de perfecționat și în care, cu cât natura e mai complexă, cu atât riscă mai tare să fie pervertită.

Nu e nevoie să demonstrăm importanța educației; dar trebuie remarcat că, pentru națiunile moderne, care s-au întemeiat pe rațiune în diversele ei forme mai mult decât oricare națiune din trecut, o criză a universității, căminul rațiunii, este poate cea mai profundă criză cu care se confruntă.

Cartea de față m-a făcut să mă concentrez asupra experiențelor mele de o viață în domeniul predării. Deoarece cariera mea a fost una neobișnuit de fericită, gratitudinea e sentimentul dominant care mă stăpânește când o trec în revistă. Mulțumirile mele, așadar, reflectă mai degrabă contribuții la acea experiență totală decât la această carte în particular. Așa că, mai presus de orice, trebuie să le mulțumesc tuturor studenților cărora am avut privilegiul să le predau texte clasice mai bine de treizeci de ani, în special celor pe care am ajuns să-i cunosc îndeaproape și de la care am învățat atât de mult în privința chestiunilor discutate aici.

Printre ei se numără foștii mei studenți, acum gânditori independenți și prieteni, care mi-au povestit experiențele și observațiile lor și m-au ajutat să le interpretez pe ale mele: Christopher J. Bruell, Hillel G. Fradkin, James H. Nichols Jr., Clifford Orwin, Thomas L. Pangle, Abram N. Shulsky, Nathan și Susan Tarcov. David S. Bolotin, în special, a răspuns la teza mea și m-a convins de seriozitatea ei. Cu toții au contribuit la entuziasmele mele, temperându-le totodată, fiecare în felul său special. Michael Z. Wu m-a sprijinit enorm cu comentariile și criticile sale incisive.

Printre colegii cu care împărtășesc conversații și studenți, vreau să-i menționez pe Saul Bellow și Werner J. Dannhauser. Primul, cu generozitatea-i specifică, a pătruns în gândirea

mea și m-a încurajat să explorez căi neabordate de mine până atunci; cel de-al doilea, tovarășul meu intelectual de-a lungul întregii mele vieți adulte, s-a angajat ca de obicei să-mi citească manuscrisul și să mă facă să beneficiez de onestitatea și puterea sa de pătrundere.

În pregătirea manuscrisului, Judy Chernick, Terese Denov și Erica Aronson au lucrat ca niște prieteni loiali și de nădejde, făcând ca până și cele mai plictisitoare faze din producția unei cărți să pară palpitante. Am colaborat deosebit de bine cu editorii mei, Robert Asahina, de la Simon & Schuster, și Bernard de Fallois, de la Éditions Julliard, care m-au îndemnat să scriu această carte și au petrecut mai mult timp lucrând la ea decât mi-aș fi putut imagina vreodată. Fundația Earhart și Fundația John M. Olin m-au sprijinit ca profesor și cercetător mult timp, și le sunt foarte recunoscător reprezentanților lor.

În final, vreau să-mi exprim admirația față de Allan P. Sandler, care a reprezentat pentru mine modelul universitarului altruist. Comportamentul său de-a lungul vieții dovedește că proiectul este posibil și merită osteneala.

Trebuie să spun, și nu doar *pro forma*, că menționarea acestor persoane nu implică în nici un caz că ele îmi îmbrățișează punctele de vedere.

Allan Bloom
Chicago, mai 1986

INTRODUCERE
VIRTUTEA NOASTRĂ

Există un lucru de care un profesor poate fi absolut sigur: aproape fiecare student care intră la universitate crede, sau spune că așa crede, că adevărul e relativ. Dacă această credință este testată, se poate conta pe reacția studenților: nu vor înțelege de ce. Faptul că cineva ar privi propoziția ca nefiind evidentă de la sine îi uimește, de parcă s-ar pune sub semnul întrebării $2 + 2 = 4$. Astea sunt lucruri la care nu te mai gândești. Mediile din care provin studenții sunt atât de variate pe cât poate oferi America. Unii sunt credincioși, alții atei; unii sunt de stânga, alții de dreapta; unii vor să devină oameni de știință, alții umaniști sau practicanți ai profesiunilor liberale sau afaceriști; unii sunt săraci, alții bogați. Ei sunt unificați doar în relativism și în credința în egalitate. Iar acestea două sunt unite într-o intenție morală. Relativitatea adevărului nu este o înțelegere teoretică, ci un postulat moral, condiția unei societăți libere, sau cel puțin așa o percep ei. Ei toți au fost echipați mai devreme cu acest cadru, care reprezintă înlocuitorul modern al drepturilor naturale inalienabile ce constituiau odinioară fundamentele americane tradiționale pentru o societate liberă. Faptul că e o problemă morală pentru studenți e dezvăluit de tipul reacției lor atunci când sunt provocați – o combinație de neîncredere și indignare: „Ești absolutist?“, singura alternativă pe care o știu, rostită pe același ton ca „Ești monarhist?“ sau „Chiar crezi în vrăjitoare?“

Aceasta din urmă provoacă indignarea, fiindcă cineva care crede în vrăjitoare ar putea fi un vânător de vrăjitoare sau un judecător din Salem. Pericolul de care au fost învățați să se teamă din partea absolutismului nu este eroarea, ci intoleranța. Relativismul e necesar pentru deschidere; și aceasta este virtutea – singura virtute – pe care s-a străduit s-o imprime întreaga educație elementară, vreme de mai bine de cincizeci de ani. Deschiderea – și relativismul care face din ea singura instanță plauzibilă în fața diverselor pretenții la adevăr și a diverselor feluri de viață și tipuri de ființe umane – este marea intuiție a vremurilor noastre. Adevăratul credincios este pericolul real. Studiarea istoriei și a culturii ne învață că toată lumea a fost nebună în trecut; dintotdeauna oamenii au socotit că au dreptate, și asta a dus la războaie, persecuții, sclavie, xenofobie, rasism și șovinism. Problema nu e de a corecta greșelile și de a avea cu adevărat dreptate, ci de a nu crede că ai pur și simplu dreptate.

Desigur, studenții nu-și pot apăra opinia. E ceva cu care au fost îndoctrinați. Tot ce pot face e să scoată în evidență toate opiniile și culturile care sunt și care au fost. Ce drept – întreabă ei – am eu sau oricare altul să spun că una e mai bună decât celelalte? Dacă pun întrebările de rutină menite să-i combată și să-i facă să gândească, precum „Dacă ai fi fost un administrator britanic în India, le-ai fi permis indigenilor de sub guvernarea ta s-o ardă pe văduvă la funeraliile soțului?“, fie tac, fie răspund că britanicii n-ar fi trebuit în primul rând să se afle acolo. Nu că ar ști prea multe despre alte națiuni sau despre propria națiune. Scopul educației lor nu e de a-i face învățați, ci de a le oferi o virtute morală – deschiderea.

Fiecare sistem educativ are un scop moral pe care încearcă să-l atingă și care structurează curriculumul. El încearcă să producă un anumit tip de ființă umană. Această intenție este

mai mult sau mai puțin explicită, mai mult sau mai puțin rezultatul unei reflecții; dar chiar și subiectele neutre, ca scrisul și cititul și aritmetica, își ocupă locul într-o viziune a persoanei educate. În unele națiuni, scopul era persoana pioasă, în altele cea războinică sau cea harnică. Întotdeauna important e regimul politic, care are nevoie de cetățeni în acord cu principiul său fundamental. Aristocrațiile vor gentlemeni, oligarhiile – oameni care respectă banii și urmăresc obținerea lor, democrațiile – iubitori ai egalității. Educația democratică, fie că admite sau nu, vrea și trebuie să producă bărbați și femei care au înclinațiile, cunoștințele și caracterul capabile să susțină un regim democratic. De-a lungul istoriei republicii noastre, au existat desigur schimbări de opinie în ce privește tipul de om cel mai potrivit pentru regimul nostru. Am început cu modelul omului rațional și harnic, care era cinstit, respecta legile și era dedicat familiei (propriei familii – poreclită, în declinul său, „familia nucleară“). Mai presus de orice, el trebuia să cunoască doctrina drepturilor, Constituția, care o întruchipa, și istoria americană, care înfățișa și celebra întemeierea unei națiuni „concepute în libertate și dedicate afirmației că toți oamenii au fost creați egali“. Un puternic atașament față de litera și spiritul Declarației de Independență transmise delicat, făcând apel la rațiunea fiecărui om, constituia țelul educației omului democratic. Acest lucru pretindea ceva foarte diferit de tipurile de atașament cerute pentru comunitățile tradiționale, unde mitul și pasiunea, precum și disciplina severă, autoritatea și familia extinsă produceau un patriotism instinctiv, fără nuanțe, chiar fanatic, spre deosebire de loialitatea reflectată, rațională, calmă, chiar interesată – nu atât față de țară, cât față de forma de guvernământ și principiile sale raționale – pretinsă în Statele Unite. Era un experiment cu totul nou în politică, și odată cu el a apărut o nouă educație. Această